

Yrd. Doç. Dr. İdris Nebi Uysal, *Karaman İli Ağızları ve Anadolu Ağızları Arasındaki Yeri*, Karaman Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Karaman 2011.

Karaman İli Ağızları ve Anadolu Ağızları Arasındaki Yeri

Türk dilinin, başka bir dilin en az etki alanında bulunduğu dar bölgeler arasında Orta Anadolu'nun illeri başta gelir. Özellikle Farsça ile Arapçanın etkisini hissettirdiği doğu ve güneydoğu sınırlarından bir hayli uzakta kalması, bu bölgedeki ağzların ve Türkçe söz varlığının daha sade, doğal ve duru bir görünümde bulunmasını sağlamıştır. Bu bölgenin tarih boyunca en ilginç özelliği, Osmanlı Beyliği ile birlikte aynı dönemlerde hüküm sürmüş olan Karamanoğulları Beyliği'nin güçlü varlığıdır. Bu dil ve kültür bakımından da güçlü olma, Türkçenin lehine bir durum yaratmıştır. Hatta tarihi kaynaklara göre, ne kadar doğru ve gerçek olduğu şüpheli kabul edilse de, 13. yüzyılın ikinci yarısında beyliğin başında bulunan Şemsüddin Mehmet Bey tarafından düzenlenen bir

fermanda geçen ve her yıl Karaman'daki dil bayramında öne çıkarılan "bundan böyle divanda, dergâhta, bargâhta, mecliste, meydanda Türkçeden başka dil konuşulmaya" ibaresi, Türk fiiline nasıl ve ne ölçüde sahip çıkıldığının en güzel örneğidir. Söz konusu dönemde şiddetli ve büyük bir Moğol istilası altında kalan Anadolu'daki -bugün bile örnek alınması gereken- dil bilinci sayesinde Karaman il sınırları içindeki söz varlığı, diğer illere göre daha farklı bir özelliğe sahiptir. Tarihteki adı Larende olan kentin maddi kültür varlığı (cami, mescid, medrese, türbe, hamam, çeşme vb.) bir hayli zengindir ve bugün bu eserleriyle göz kamaştırmaya devam etmektedir.

Maddi kültür varlığıyla doğru orantılı olarak kentin manevi varlığının kanıtlarını ortaya koyan dilinin ve dil ile ortaya konan ürünlerin de bir hayli zengin olması gerekmektedir. Ancak bu zenginliği kanıtlayacak ciddi araştırmaların pek de fazla olmadığını belirtelim. Diğer komşu kent Konya'nın gölgesi altında kalan Karaman hakkında son yıllarda sadece üç araştırmanın yapıldığını görüyoruz. Bunlar arasında henüz basılamamış lisans veya yüksek lisans tezleri şunlardır: H. Koraş (Kayseri 1992), K.Türedi (Sakarya 2002), İdris Nebi Uysal (Denizli-Karaman 2011). İlkinde 19 yerleşim merkezinden sadece 27 metin işlenmiştir. İkincisinde 2 ilçede 16 yerleşim merkezinden 21 metin ele alınıp değerlendirilmiştir.

Burada üzerinde durmak istediğim kitap İdris Nebi Uysal'a ait olup bir doktora çalışmasının genişletilmiş şeklidir. Bu çalışma için Karaman ilçe merkezi başta olmak üzere altı ilçe (Ayrancı, Başyayla, Ermenek, Kazımkarabekir ve Sarıveliler), on belediye (Akçaşehir, Göktepe, Güneyyurt, Kazımkarabekir, Kılbasan, Kisecek, Sudurağı, Taşkale, Yeşildere ve Yollarbaşı) ile bu belediyelere bağlı 158 köy söz konu-

su edilmiştir. Merkez ilçe ve köylerinden derlenen 127 metin ile Kazımkarabekir ilçesinden derlenen 4 metin ilin üç ayrı ağız bölgesine ayrıldığını göstermektedir. Birinci ağız bölgesi vilayetin güneyinde yer alan Başyayla, Ermenek ve Sarıveliler’de ağırlıktadır. İkinci ağız bölgesi kuzeydoğuda olan Ayrancı’dır. Üçüncü bölge ise kuzeyde yer alan Karaman merkez ve Kazımkarabekir ilçelerini içine almaktadır. En az metin Ayrancı köylerinden derlenmiş olup on dört adettir. Üçüncü ağız bölgesinden aktarılan metin sayısı yirmi yedidir. Geriye kalan yaklaşık doksan metin birinci ağız bölgesine aittir.

Kitapta hangi köylerden hangi metinlerin derlendiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır. Ayrıca verilen küçük haritalarda ağız bölgeleri arasında kesin çizgilerle sınırlar belirtilmiştir. Burada akla şu sorular geliyor: Bölgeler arasında geçiş mıntıkları yok mudur? Her üç ağız bölgesinin kesişmesi muhtemel olan üçgenin içinde durum nedir? Bu, özellikle 75.-84. metinler için söz konusu olabilir. Ayrıca tam da sınır çizgisi üzerinde gösterilen 85.-89. metinlerin özellikleri geçiş bölgesi özellikleri taşımakta mıdır? Bunların dışında batı ve kuzeydeki Konya, güneydeki Antalya ile güneybatıdaki İçel sınırlarına yakın dağ köylerinden metinlerin derlenmemesi veya derlendiyse de bunların açık bir şekilde gösterilmemesi, Karaman’ın komşu iller ağızları arasındaki yerini de belirsiz bir duruma düşürmüştür.

Burada önemli bir noktayı vurgulamakta yarar görüyorum. Özellikle il veya ilçe ağız çalışmalarında geçiş bölgeleri hemen hemen hiç belirtilmemektedir. Kültürün, hele de manevi kültür örneklerinin idari veya siyasi sınır tanımadan oradan oraya göçüp kolayca geçtiğini bildiğimiz için, ağız özelliklerinin de mutlaka geçiş bölgeleri veya daha dar mıntıkları olmalıdır. Ne kadar çetin ve güçlük çıkaran fiziki

coğrafya özellikleri olursa olsun, yerleşme merkezlerinin komşu köylerden, ilçelerden de etkilenmesi mümkün görünmektedir. Hele Karaman gibi, hem ova hem dağ köylerine sahip olan bir vilayette kültür öğelerinin mutlaka geçiş alanları vardır. Ağız araştırmalarını önemli kılan da budur. Böylece geniş bir bölge içinde kapalı ağız adalarının bulunup bulunmadığı veya o ağız özelliğinin çevrede görünen etkisinin olup olmadığı meydana çıkarılmış olur. Bu noktada Avrupa ülkelerinin çoktan bitirip yayımladıkları ağız atlaslarına baktığımız zaman, bu ağız adalarını hatta adacıklarını görmemiz kaçınılmazdır. İleride Türkiye Ağız Atlası veya il ağız haritaları ciddi anlamda ele alınacaksa, bu tür geçiş bölgelerinin veya adacıkların mutlaka gösterilmesi gerekecektir. Elimizdeki çalışmanın ve daha önceleri yayımlanan özel veya resmî il/ilçe ağız araştırmalarının bence en önemli eksiklikleri bu noktadadır. Çalışmaların gelecekteki dil atlaslarına kesin bilgi verecek şekilde düzenlenmesi, haritaların daha ayrıntılı olmasını sağlayacaktır. Karaman’daki bu çalışmanın beş küçük haritası iki sayfaya sığdırılmış olarak kitapta yer alması yüzünden, kesin bir bilgi vermekten çok uzak görünüyor...

Araştırmacı İdris Nebi Uysal’ın iyi niyetle alana çıktığını düşünüyorum. Çünkü hazırladığı kitap özellikle ağız örneklerinin aktarıldığı metinlerden ve bunların dil bilgisi yönünden incelenen sayfalarını görünce, ortaya konmuş olan emeğin hiç de küçümsenmeyeceği anlaşılıyor. Bu özelliklerin sıralanmasına geçmeden önce araştırmacı, kitabının ilk sayfalarının on beşini sunuş, içindekiler ve dizinler listesi ile çeviri yazı alfabesine ayırmıştır. Birinci bölümde Karaman ilinin genel özellikleri kısa bir şekilde belirtilmiştir (s. 6-20).

Kitabın ikinci bölümü “Dil Bilgisi İncelemeleri” başlığı altında düzenlenmiştir (s. 21-143). Burada önce ses bilgisi

(s. 21-87), sonra şekil bilgisi (s. 88-143) ayrıntılarıyla gösterilmiştir. Ancak bu bölüme ne kadar emek harcadığı, sayfalar dikkatli bir şekilde okunduğunda daha iyi anlaşılacaktır. Çünkü her alt bölüm içerisinde ayrı ayrı ele alınan ses veya şekil olayları hakkında daha sonraki sayfalarda karşımıza çıkan metinlerdeki alıntı bölüm ve satır gösterilmiştir. Metinlerin bulunduğu sayfalarda her beş satırda bir, sayfanın sol tarafına sırayla numara verilmiş olduğundan, Uysal'ın verdiği örneğin kolayca bulunması ve denetlenmesi de mümkün olmaktadır. Araştırmacı bu tutumuyla okuyucuyu, deyim yerindeyse, bir çuval pirinç içinde taş aramaktan kurtarmıştır. Ayrıca alt maddelerin özellikleri verilmiş, standart Türkiye Türkçesi ile benzeşen veya benzeşmeyen yönleri de gösterilmiştir. Böylece İdris N. Uysal'ın takdire şayan bir incelemeye imza attığını söyleyebiliriz.

Kitaptaki “Dil Bilgisel Dizini” başlığını taşıyan bölüm en geniş yeri almıştır (s. 393-795). Ancak bundan önce kısa bir üçüncü bölüm (s. 144-149) vardır ve burada ağızların etnik yapıları göre değerlendirildiği görülmektedir.

“Sonuç” (s. 161-165) ve “Kaynaklar”dan (s. 166-178) sonra kaynak kişilerden derlenen ve onların ağız özelliklerini gösteren metinler aktarılmıştır (s. 179-390). İki sayfadaki küçük haritalardan sonra sözünü ettiğim dizin gelmektedir. Kitabın 796. sayfası ile 809. sayfa arasında “Metin Dışı Derlenen Sözcük ve Sözcük Öbekleri” bölümü yer almaktadır.

Bu büyük emek isteyen çalışma sonunda ortaya çıkan kitabı dolayısıyla İdris Nebi Uysal'ı içtenlikle kutluyorum. Zaman, para, yorgunluk, sabır ve göz nuru isteyen bu önemli çalışmanın bütün üniversitelerimizde örnek çalışma olarak ele alınıp ağızlarında görülen her alt bölüm üzerinde uzun uzun durulması gerektiğine inanıyorum.

Ayrıca çalışmanın güzel bir kitap olarak bastırılmasını sağlayan Karaman Valiliğinin Türk diline yaptığı bu başarılı destekten ötürü de, övgüye hak kazandığı belirtmek istiyorum. Keşke her valilik böyle örnek çalışmalara imza atabilse...

Nevzat GÖZAYDIN